

Elsa Stenhammar, körledare vid Fogelstradskolan, kan inte skildras bättre än genom att överlämna ordet åt henne själv, så som hon berättade en kväll på festsalen om sin barndoms musikvärld — en skildring som samtidigt blev ett stycke kulturhistoria.

Det låter märkvärdigt men är i alla fall förhållande, att min tvillingbror Sigfrid och jag debuterade på Kungl. operan i Stockholm fjorton dagar innan vi såg dagens ljus här på jorden. Vår mor, Fredrika Stenhammar, som ända sedan sitt adertonde år och intill sin död vid fyrtioårsåldern uppehöll primadonnefacket vid Stockholmsoperan, var för tillfället tjänstledig. Men en dag fick hon inte desto mindre ett ilbud från operan med bön om att rädda kvällen till sista plats utsälda föreställning genom att överta en av huvudrollerna i »Hugenotterna». Den ordinarie innehavinnan hade i sista ögonblicket givit sjukbud.

Det var Oscar Arnoldsens recettafon och därtill gällde det en ung debutants väl och ve, och så beslöts min mor ögonblickligen att våga steget, fast hon inte på många år sjungit det maktpåliggande partiet. Minuterna var dyrbara. Klockan var fem och föreställningarna började den tiden klockan sju. Hon åkte ner till teatern, och stående på golvet i sin klädloge, medan proverska och sömmerskor från teaterns garderob draperade en improviserad kostym på henne, läste hon in sin sångroll från klaverutdraget som min pappa, också han operasångare, knäböjande höll framför henne. Allt blev färdigt till entén vid vilken hon av publiken hyllades med stormande ovationer, och hon genomförde — som jag låtit mig berättas — sin uppgift med kraft och glans. Fjorton dagar därefter kunde min bror och jag låta höra våra röster i barnkammaren på Grevturegatan.

Det är ju svårt att skilja på vad man själv minns eller vad man fått sig berättat från sina tidigaste barndomsår. — Men

jag kommer tydligt ihåg hur min bror och jag flera gånger i veckan fick gå till morfar som övade oss i tontäffning efter siffermetoden. Morfar var pensionerad läkare och bodde i Brunkebergs hotell, ett femvåningshus med vindskupor. Där sprang han ännu i sjuttioårsåldern som en yngling upp för de fem traporna till bostaden och hann aldrig få ett vitt hårstrå i sitt mörka hår. Hos morfar fick vi jämte annat sjunga från bladet ur en stor tjock tysk sångbok med alla möjliga kompositörer. Ur den boken hade morfars barn, det vill säga vår mor, moster och morbror sjungit som små. Och det var inte nog med att vi sjöng sångerna. Vi fick också ge vårt omdöme om dem, och det skedde genom graderingstecken varav jag nu bara minns att en nolla var det sämsta.

Vid sidan av skolarbetet hade vi vår musik. Vi studerade pianospel, min bror dessutom fiol, han blev sedan en tid violinist i hovkapellet. Vi dansade och försökte oss på litet slöjd. Och så skulle vi börja att studera harmoni, det vill säga ackordlära, och i den undervisningen skulle vår lille kusin Vilhelm delta. Han var väl då omkring åtta år. Då tant Öberg ville upplysa honom om några harmoniska hemligheter, så sade han ibland: »Ja, det vet jag väl förut.» Och så kröp han under runda bordet ett litet tag. Då han omsider kommit så långt att han skulle skriva en sonatats, satte han *ppp*-tecken på de ställen där han medvetet brutit mot de av lärarinnan föreskrivna strängaste reglerna.

Så länge farbror Per Ulrik levde fick hans son Vilhelm, såsom varande för liten, inte komma till pianot och försöka sig. Då fick han nöja sig med att sitta i skafferiet och spela på hyllorna och stampa till. Det var först efter faders död som hans stora musikaliska begåvning upptäcktes. Och då var det min mamma som lagade att han samtidigt fick lära musikteori. Hon tog också löfte av hans mor, vår hjärtgoda nobla faster Louise, att det inte skulle läggas något hinder i vägen för honom om han sedan skulle vilja ägna sig helt åt musik. Min mor övade också inflytande på faster Louise så att han skulle få tillfälle att höra god musik och då särskilt orkestermusik. Det måste ju bli på operan, som hade den enda fasta stora orkestern i Stockholm, hovkapellet. Men det var inte förrän efter min mors strax

därefter inträffade död som Vilhelm första gången fick gå på operan och höra »Trollflöjten». När orkestern började spela Ouvertyren blev han så gripen att han brast i gråt. —

Ända från min tidigaste barndom kan jag minnas många av de vänner, unga kamrater till pappa, operakolleger och elever till mamma, musiker och konstnärer, som gick ut och in i hemmet, många av dem nästan som barn i huset. — Ludvig Norman, chef för hovkapellet, en gedigen musiker och framstående kompositör, till sitt väsen något tung och inåtvänd, men blid och god. Han var gift med Vilhelmina Neruda, sedermera lady Halley, en världsberömd violinist, och min mors goda vän. Oscar Arnoldson, sedan 1858 min mors ständiga motspelare, hade varit student i Uppsala med kamalexamen och ämbetsmannabefattningar bakom sig innan han helt ägnade sig åt konsten. Jag minns hur roligt det var när jag hade min tillvaro på alla barns Carl XIII:s torg och ibland på avstånd kunde höra hans signalmelodi till mig: *Elsa, du bör ej fråga*. (Ur »Lohengrin».) Då flög jag emot honom. Han var en gudabenådad härlig sångare, far till den berömda Sigrid. Anders Willman hade en varm och stor basstämma och var därtill en ypperlig karaktärsskådespelare.

Ja, det var i det hela en operans konstnärligt strålande tid.

I oktober 1880 gick min mor bort. Och för mig började en ny fas av mitt liv. —

Så långt Elsa Stenhammars egen berättelse.

*

Detta nya skede i Elsa Stenhammars liv kom att stå i hägnat av hennes moster Elfrida André, harpospelare, komponist, Sveriges första kvinnliga organist och senare domkyrkoorganist i Göteborg, grundare av Göteborgs orkester — man häpnar över hur mycket musik som fanns i familjens arvegods! Sedan Elsa Stenhammar gått igenom Musikalska akademien (där hon blev kamrat med Gerda Lundquist) kom hon till sin moster i Göteborg. Elfrida André var inte bara en stor musiker, hon var ock-

så idébärare och musikmissionär, och tillsammans med systerdottern skapare av folkkonserterna i Göteborg. Det var till stor del hennes och systerdotterns förtjänst att Göteborg så tidigt berikades av ett levande musikliv som nådde ut till vida samhällsskikt.

Elsa Stenhammar började med en skola för kvinnlig körsång som så småningom utvecklades till en damkör och därefter växte till en blandad kör, »Elsa Stenhammar-kören», som omfattade cirka hundra medlemmar. Kören gav sina egna konserter, ofta i samband med orkesterföreningen, och blev till sist den ständande konserterhuskören. Vilhelm Stenhammar var lycklig att få arbeta med den — »en sådan kör är som ett fint instrument att spela på», sade han. Och han talade ofta om sin kusin Elsa Stenhammar som det dåtida Sveriges främsta körledare.

När Elsa Stenhammar nyligen fyllde åttiofem år hölls många hyllningstal vid födelsedagsträffen. Honorine Hermelin var en av talarna:

»Är det någon som vet att Elsa Stenhammar har en kolossal rampfeber när ett konstverk skall uppföras», undrade hon, »och att den rampfebern stått sig under alla år! När en gång, efter tre veckors Fogelstadkurs, sångövningarna med den otränade kören skulle mynna ut i vad jag då i ett program betecknat med ordet konsert, så nästan slog Elsa Stenhammar mig. Du kallar det för en konsert! Det är visst inte någon konsert! Du måste ta bort det, det där kan jag inte vara med om! — Jag kände mig ängerköpt (programmet var redan tryckt) men så tänkte jag: Elsa Stenhammar är i den skapande människans andra stadium. Det kommer ofelbart. I det första, då vet man vad som skall ske; vid det andra tänker man: det här går inte alls, det blir misslyckat alltsammans. Och så kommer det tredje med fullbordan — och om det vet man ingenting förrän det är över.

Kära Elsa! En av medlemmarna från konserterhuskören i Göteborg har nyss sagt att de under din ledning gav ut *mera* än de hade av resurser. Om detta sägs från den intensivt tränade konserterhuskören, hur mycket mer skulle det inte kunna sägas om den ofta hastigt övade kören på Fogelstad. Men vi alla som hört på, vi förstod kanske till sist varför det *andra* *stadiet* blev så

överväldigande hos dig. Det var din okuvliga ambition som aldrig kunde låta sig nöja med något mindre än ett fulländat konstnärligt framförande. Och du manade fram det med din skaparkraft.»